

Determining the Model of Flourishing in Youth Based on Moral Intelligence Considering the Mediating Role of Hope

Ashouri R¹, *Bahari F², Namvar H³

Author Address

1. PhD Student in General Psychology, Department of Psychology, Islamic Azad University, Saveh Branch, Saveh, Iran;
2. Associate Professor, Department of Counseling, Islamic Azad University, Arak Branch, Arak, Iran;
3. Assistant Professor, Department of Psychology, Islamic Azad University, Saveh Branch, Saveh, Iran.
*Corresponding Author Email: bahari@iau-arak.ac.ir

Received: 2021 September 30; Accepted: 2021 November 16

Abstract

Background & Objectives: Flourishing is a state of optimal mental health. Various factors influence flourishing, among which moral intelligence can be mentioned. Moral intelligence determines a person's moral course in life and the world of work, prevents the occurrence of criminal and illegal actions, and ensures compliance with ethics in decisions. Studying the role of hope in people's flourishing is also considered by psychologists. Hope is a significant factor in life that helps people to be more compatible with others. Students have a considerable role in the progress of any country and in achieving its goals and ideals. The study of variables that play a role in reducing students' learning disabilities has always been considered because by raising and flourishing the cultured and educated generation, not only cultural and educational goals can be achieved, but it can also play an essential role in socioeconomic fields. So, this study aimed to determine the model of flourishing in youth based on moral intelligence according to the mediating role of hope.

Methods: This research was conducted analytically based on structural equation modeling. The study's statistical population included all 20 to 35 years old students of the Faculty of Nursing and Midwifery studying at Iran University of Medical Sciences in the academic year 2020–2021. Of 740 students, 384 were qualified and volunteered. Available sampling was used to select the samples. In this study, considering the probability of subject's dropout and increasing the accuracy and generalizability of the results, 384 samples were selected. The inclusion criteria for the study included studying at the university of medical sciences, living in Tehran, being interested in collaborating in research, and lacking any physical or mental illness (based on information received by self-reported method). The exclusion criterion was lack of cooperation in research and illness. The following questionnaires were used to collect the required data: Flourishing Questionnaire (Soleimani et al., 2015), Moral Intelligence Questionnaire (Lennick & Kiel, 2007), and Life Expectancy Scale (Snyder et al., 1991). To analyze the data, in addition to descriptive statistics, The Pearson correlation coefficient and structural equation modeling were used at a significance level of 0.05 in SPSS version 24 and LISREL software.

Results: The results obtained from the Pearson correlation analysis showed that the correlation coefficients between the research variables, including flourishing, moral intelligence, and hope were statistically significant ($p < 0.001$). Also, the results of structural equation modeling showed that the direct effects of moral intelligence on hope ($\beta = 0.28$, $p < 0.001$), hope on flourishing ($\beta = 0.53$, $p < 0.001$), and moral intelligence on flourishing ($\beta = 0.44$, $p < 0.001$) were positive and significant. On the other hand, the indirect effect of moral intelligence on flourishing mediated by hope was positive and significant ($\beta = 0.15$, $p < 0.001$). Also, the effect of total moral intelligence on flourishing ($\beta = 0.59$, $p < 0.001$) was positive and significant. On the other hand, the results of good fit indices indicated that the model fits well ($X^2/df = 1.92$, AGFI = 0.96, GFI = 0.95, CFI = 0.96, RMSEA = 0.055).

Conclusion: Based on the findings of this study, moral intelligence mediated by hope is a good predictor of flourishing, and it can determine the flourishing model. This finding can be especially useful for students of Iran University of Medical Sciences.

Keywords: Flourishing, Moral intelligence, Hope, Students.

تعیین مدل شکوفایی در جوانان براساس هوش اخلاقی باتوجه به نقش میانجی امید

رامتین عاشوری^۱، *فرشاد بهاری^۲، هومن نامور^۳

توضیحات نویسندگان

۱. دانشجوی دکتری روان‌شناسی عمومی دانشگاه آزاد اسلامی واحد ساوه، ساوه، ایران؛

۲. دانشیار گروه مشاوره دانشگاه آزاد اسلامی واحد اراک، اراک، ایران؛

۳. استادیار گروه روان‌شناسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد ساوه، ساوه، ایران.

*rahari@iau-arak.ac.ir

تاریخ دریافت: ۸ مهر ۱۴۰۰؛ تاریخ پذیرش: ۲۵ آبان ۱۴۰۰

چکیده

زمینه و هدف: شکوفایی به‌منزله‌حالی از سلامت روان بهینه است. افراد شکوفا دارای توانایی غلبه بر ناتوانی‌های یادگیری هستند و علاوه بر احساس شادکامی در مسیر زندگی روزانه با محیط پیرامون خود مشارکت سازنده‌ای دارند. هدف این پژوهش تعیین مدل شکوفایی در جوانان براساس هوش اخلاقی باتوجه به نقش میانجی امید بود.

روش بررسی: این پژوهش به‌روش تحلیلی مبتنی بر مدل‌سازی معادلات ساختاری انجام شد. جامعه آماری پژوهش را تمامی دانشجویان دانشکده پرستاری و مامایی بین ۲۰ تا ۳۵ سال شاغل به تحصیل در دانشگاه علوم پزشکی ایران در سال تحصیلی ۱۴۰۰-۱۳۹۹ به تعداد ۷۴۰ نفر تشکیل دادند. از بین آن‌ها ۳۸۴ نفر نمونه واجد شرایط و داوطلب به‌روش نمونه‌گیری دردسترس انتخاب و وارد مطالعه شدند. جمع‌آوری داده‌ها با استفاده از پرسش‌نامه شکوفایی (سلیمانی و همکاران، ۱۳۹۴) و پرسش‌نامه هوش اخلاقی (لنیک و کیل، ۲۰۰۷) و مقیاس امید به زندگی (اسنایدر و همکاران، ۱۹۹۱) صورت گرفت. به‌منظور تجزیه و تحلیل داده‌ها علاوه بر شاخص‌های آمار توصیفی از ضریب همبستگی پیرسون و مدل‌سازی معادلات ساختاری در سطح معناداری ۰/۰۵ و نرم‌افزارهای SPSS نسخه ۲۴ و LISREL استفاده شد.

یافته‌ها: نتایج مشخص کرد، اثرات مستقیم هوش اخلاقی بر امید ($\beta=0/28, p<0/001$) و امید بر شکوفایی ($\beta=0/53, p<0/001$) و هوش اخلاقی بر شکوفایی ($p<0/001$) مثبت و معنادار بود؛ همچنین اثر غیرمستقیم هوش اخلاقی بر شکوفایی با نقش میانجی امید مثبت و معنادار ($\beta=0/15, p<0/001$) و اثر کل هوش اخلاقی بر شکوفایی ($\beta=0/59, p<0/001$) مثبت و معنادار بود. شاخص‌های نکویی برازش نیز برازش مناسب مدل را نشان دادند ($\chi^2/df=1/92$ ، $AGFI=0/96$ ، $GFI=0/95$ ، $CFI=0/96$ ، $RMSEA=0/055$).

نتیجه‌گیری: براساس یافته‌های پژوهش نتیجه‌گیری می‌شود که هوش اخلاقی با نقش میانجی امید می‌تواند مدل شکوفایی را تعیین کند.

کلیدواژه‌ها: شکوفایی، هوش اخلاقی، امید، دانشجویان.

مهیار کند، دارای سازگاری اجتماعی بیشتری است. همچنین افرادی که هوش اخلاقی بیشتری دارند، گرمی و صمیمیت بیشتری در قبال دیگران نشان می‌دهند و با دوستانشان مهربان بوده و به نیازهای آن‌ها حساس‌تر هستند (۱۲). هرچه هوش اخلاقی در افراد بیشتر باشد، آن‌ها علاوه بر تلاش برای کسب خواسته‌های خود به‌روشنی در دست، با دشواری کمتری با هم‌کلاسی‌ها و معلمان رابطه برقرار می‌کنند. این توانمندی سبب می‌شود راحت‌تر مشکلات درسی خود را از دوستانشان بپرسند و در ارتباط با معلمان راحت‌تر باشند و هنگام نیازمندی، یاریگران بیشتری در اطراف خود داشته باشد (۱۳). رضای‌پور و شاهدی در پژوهشی نتیجه گرفتند که همه ابعاد حالت‌های خُلقی دانشجویان گروه آزمایش شامل بُعدهای هیجانی، فعالیت، اجتماع‌پذیری، کم‌رویی و رفتارهای یادگیری آن‌ها بعد از اجرای آزمایش به‌طور معناداری بهتر از دانش‌آموزان گروه کنترل شد و این بهبود در مرحله پیگیری نیز پایدار ماند (۱۴). یاسمی‌نژاد در تحقیقی با مداخله آموزش هوش اخلاقی دریافت، بین دو گروه آزمایش و گواه از نظر اخلاق تحصیلی، بخشودگی بین‌فردی، مسئولیت‌پذیری و همدلی هیجانی تفاوت معناداری وجود داشت (۱۳). سنگساوانگ و کرتناپور در پژوهشی نتیجه گرفتند، هوش اخلاقی ارتباط زیادی با وراثت ندارد. وابستگی شدید زندگی کودک به مراقب‌ها در اوایل زندگی و نحوه‌ای که والدین واکنش‌های عاطفی خود را تنظیم می‌کنند، تأثیر مستقیم بر خودپنداره اخلاقی کودک دارد (۱۵). گینی و همکاران در پژوهشی دریافتند، کودکانی که هوش اخلاقی بیشتری دارند، گرمی و صمیمیت بیشتری در قبال دیگران نشان می‌دهند و با دوستانشان مهربان و به نیازهای آن‌ها حساس‌تر هستند (۱۲). علاوه بر مطالب گفته‌شده، مطالعه نقش امید^{۱۲} نیز در شکوفایی افراد، مدنظر روان‌شناسان قرار دارد. امید، عامل معنادار زندگی است که به انسان‌ها کمک می‌کند با دیگران سازگاری بیشتری داشته باشند، تنش روانی خود را کاهش دهند و برای ارتقای کیفیت زندگی و سلامت روانی اجتماعی خود بکوشند (۱۶). امید داشتن، باور به نتیجه مثبت اتفاق‌ها یا شرایط است و حقیقت را زنده نگه می‌دارد و سبب می‌شود خلاقیت برای مقابله با مشکلات به‌کار بیفتد. از منظر دیگر امید را می‌توان عبارتی انگیزشی مثبت در نظر گرفت که از دو عنصر عاملی و راهبردی تشکیل شده است. عنصر عاملی، به‌منزله احساس موفقیت و انرژی در پیگیری هدف‌ها در زمان‌های گذشته و حال و آینده است؛ ضمن اینکه هدف عنصر راهبردی خلق راه‌های مختلف برای رسیدن به اهداف است (۱۷). اوسولویان، امید را به این صورت مطرح کرد که امید می‌تواند به‌عنوان اراده یا تصمیم‌گیری برای رسیدن به اهداف خود تعریف شود و باوری است که می‌توان راه‌های رسیدن به آن اهداف را پیدا کرد (۱۸). امید به مفهوم عاملی برای غنابخشیدن به زندگی، موجب توانمندی افراد می‌شود تا اینکه با چشم‌اندازی وسیع‌تر از وضعیت کنونی، خود را مشاهده کنند (۱۹). امید به‌منزله نیرویی هیجانی است که تخیل را به‌سوی مثبت هدایت می‌کند. عامل مذکور به

مطالعه رفتار و ویژگی‌های همه‌جانبه افراد جامعه به‌منظور شناسایی توانمندی‌ها و غلبه بر ناتوانی‌های یادگیری^۱، همیشه مدنظر روان‌شناسان قرار داشته است؛ از جمله این ویژگی‌ها می‌توان شکوفایی^۲ را نام برد (۱). سلیگمن^۳ در زمینه شکوفایی مدلی متشکل از روابط^۴، هیجانانگ مثبت^۵، مشغولیت^۶، موفقیت^۷ و معنا^۸ را معرفی کرد. این پنج رکن اساسی که در شکل‌گیری بهزیستی^۹ کلی سهیم هستند، حوزه‌های مهمی به‌شمار می‌روند که افراد آن‌ها را برای خود تعقیب می‌کنند و هریک را می‌توان به‌صورت مستقل از یکدیگر اندازه‌گیری کرد (به‌نقل از ۲). شکوفایی به‌منزله حالتی از سلامت روان بهینه است. با چنین تعریفی، افراد شکوفا علاوه بر اینکه دارای احساس مطلوبی هستند، عملکرد خوبی نیز دارند. این افراد به‌صورت مرتب هیجان‌های خوبی را تجربه می‌کنند، در مسیر زندگی روزانه احساس شادکامی دارند و با محیط پیرامون خود دارای مشارکت سازنده‌ای هستند (۳). آن دسته از افرادی که از نظر شکوفایی در سطح بالایی قرار می‌گیرند، به‌لحاظ هیجانی و نیز در رابطه با عملکرد در زندگی شخصی و اجتماعی خود عملکرد خوبی دارند و به دور از همه نوع بیماری روانی هستند (۴). از سوی دیگر این افراد استعداد بهتر شدن، رشد کردن و توسعه توانایی‌های خود را دارند و می‌توانند با سایر افراد روابط مطمئن و صمیمانه‌ای داشته باشند (۵). افراد مذکور از روابط اجتماعی لذت بیشتری می‌برند و محدودیت‌های کمتری را در رابطه با فعالیت روزانه خود کسب می‌کنند و در فعالیت‌های مختلف اجتماعی شرکت گسترده‌ای دارند (۶). از سوی دیگر این افراد هیجان‌های مثبت نظیر خوش‌بینی و امید و نیز هیجان‌های منفی نظیر ترس و عصبانیت و رنج را تجربه می‌کنند و به‌جای اینکه دچار ضعف شوند، مهارت‌های مقابله‌ای انطباقی^{۱۰} را به‌کار می‌برند (۷). نتایج تحقیقی نشان داد، شکوفایی به‌صورت مثبت با بهزیستی هیجانی، بهزیستی اجتماعی، ذهن‌آگاهی و واکنش‌پذیری هیجانی مثبت دارای رابطه است (۸). شکوفایی با برقراری ارتباطات مثبت با دیگران، کنترل محیطی بیشتر و هدفمندی نیز رابطه دارد. همچنین شکوفایی با خودمختاری، پذیرش خود، افسردگی و تجربه تنهایی در ارتباط است (۹). نتایج تحقیق دیگری گویای این نکته بود که شکوفایی با پیش‌بینی‌کننده‌های بهزیستی شناختی همچون درک زندگی و داشتن انتظارات، کشف استعدادها و خود در زمینه‌های مختلف زندگی و اهداف مطلوب در زندگی همبستگی مثبت دارد (۱۰).

عوامل مختلفی بر شکوفایی تأثیرگذار است که از آن جمله می‌توان به هوش اخلاقی^{۱۱} اشاره کرد. هوش اخلاقی خط سیر اخلاقی فرد را در زندگی و دنیای کار تعیین کرده و از بروز اعمال بزهکارانه و خلاف قانون جلوگیری می‌کند و باعث رعایت اخلاق در تصمیم‌گیری‌ها می‌شود (۱۱). فردی که مفاهیم اخلاقی نظیر اهمیت خویشتن‌داری و صبر و بخشش در روابط بین‌فردی را بیاموزد و بتواند خشم خود را

7. Success

8. Meaning

9. Well-being

10. Adaptive coping skills

11. Moral intelligence

12. Hope

1. Learning disabilities

2. Flourishing

3. Seligman

4. Relationships

5. Positive emotions

6. Engagement

افراد انرژی می‌دهد و آن‌ها را مجهز کرده و همانند کاتالیزوری برای فعالیت و کار عمل می‌کند (۲۰). شایان ذکر است که امید به صورت متغیر مهم روان‌شناختی با ایجاد انتظارات ذهنی مثبت درباره‌ی حال و آینده سبب افزایش میزان رضایت از زندگی می‌شود (۲۱). مرادی و همکاران در پژوهشی نشان دادند، رابطه‌ی مثبت و معناداری بین امید و رضایت از زندگی وجود دارد و رضایت از زندگی دانشجویان توسط متغیر امید به‌خوبی پیش‌بینی‌شدنی است (۲۲). قمری و میر نیز طی پژوهشی به رابطه‌ی بین تاب‌آوری و امیدواری اشاره کردند و نتیجه گرفتند، امیدواری را می‌توان عاملی دانست که تاب‌آوری را ارتقا می‌بخشد و به‌عنوان عامل واسطه بین متغیرهای تطبیقی مانند رضایت از زندگی عمل می‌کند (۲۳).

براساس نتایج تعدادی از پژوهش‌ها به‌شرح مذکور می‌توان گفت، دانشجویان دارای نقش بسزایی در پیشرفت هر کشور و نیل به اهداف و ایده‌آل‌های آن هستند. بدیهی است مطالعه‌ی متغیرهایی که در کاهش ناتوانی‌های یادگیری دانشجویان نقش دارند، همیشه مدنظر روان‌شناسان بوده است؛ چراکه با پرورش و شکوفایی نسل فرهیخته و تحصیل‌کرده نه‌تنها اهداف فرهنگی‌آموزشی دست‌یافتنی است، بلکه می‌تواند در زمینه‌های اقتصادی اجتماعی نیز نقش اساسی داشته باشد. شکوفایی، این امکان را برای افراد فراهم می‌کند که با عرضه توانایی‌های خود، برای خویش و نیز برای جامعه و محیط اطراف مؤثر و مفید واقع شوند و از این طریق نقش فعال و سازنده‌ای در زندگی خود و جامعه داشته باشند. بدین‌صورت که فرد ظرفیت‌های خود را ارتقا می‌بخشد و عملکرد سطح بالایی را از خود نشان می‌دهد. به‌بیان‌دیگر انسان شکوفا تلاش می‌کند علاوه‌بر خواسته‌ی خود از زندگی انتظار زندگی از خود را نیز برآورده کند؛ بنابراین می‌توان گفت، به‌دلیل انگیزه‌ی شکوفایی موجود و نیز ویژگی‌های نوآورانه و خلاقانه، فرد شکوفا در زمینه‌ی عملکردی مولد بوده و در حوزه‌های اجتماعی، تحصیلی و غیره دارای نوآوری‌ها و تولیدات مختص به خود است. ازسوی‌دیگر به‌طور قطع روشن است که امید بر افکار و هیجان‌ها و دستاوردهای افراد تأثیر می‌گذارد؛ اما این مسئله کمتر در هسته‌ی توجهات نظری یا بررسی‌های علمی قرار گرفته است. همچنین به‌نظر می‌رسد دانشگاه‌ها در دنیای پویا و پرمخاطره‌ی امروزی برای اینکه بتوانند بقای خویش را تحکیم بخشند، باید دانشجویان خود را به رعایت اصول اخلاقی و فراگیری هوش اخلاقی دعوت کنند. بدیهی است که هوش اخلاقی به دانشجویان درباره‌ی زندگی دید کلی می‌دهد و آنان را قادر می‌سازد تا به چارچوب‌بندی و تفسیر مجدد تجارب خود پردازند و شناخت و معرفت خود را عمق بخشند. این پژوهش با هدف تعیین مدل شکوفایی در جوانان براساس هوش اخلاقی با توجه به نقش میانجی امید انجام شد.

۲ روش بررسی

این پژوهش به‌روش تحلیلی مبتنی بر مدل‌سازی معادلات ساختاری انجام شد. جامعه‌ی آماری پژوهش را تمامی دانشجویان دانشکده

پرستاری و مامایی بین ۲۰ تا ۳۵ سال شاغل به تحصیل در دانشگاه علوم‌پزشکی ایران در سال تحصیلی ۱۴۰۰-۱۳۹۹، به‌تعداد ۷۴۰ نفر تشکیل دادند. از بین آن‌ها ۳۸۴ نفر نمونه‌ی واجد شرایط و داوطلب به‌روش نمونه‌گیری در دسترس انتخاب و وارد مطالعه شدند. حجم نمونه‌ی تحقیق براساس قاعده‌ی پیشنهادی محققان حوزه‌ی مدل‌سازی معادلات ساختاری مبنی بر آن بود که تعداد نمونه حداقل باید ۱۵ تا ۲۰ برابر تعداد متغیرهای مشاهده‌شده باشد (۲۴). در این پژوهش با در نظر گرفتن احتمال ریزش آزمودنی‌ها، افزایش دقت و تعمیم‌پذیری نتایج، ۳۸۴ نمونه انتخاب شد. معیارهای ورود آزمودنی‌ها به مطالعه، تحصیل در دانشگاه علوم‌پزشکی، سکونت در شهر تهران، علاقه‌مند به همکاری در پژوهش، فاقد هرگونه بیماری جسمی و روانی (براساس اطلاعات دریافتی به‌روش خوداظهاری) بود. معیارهای خروج، همکاری نکردن در پژوهش و داشتن بیماری در نظر گرفته شد.

برای جمع‌آوری داده‌ها پرسش‌نامه‌های زیر به‌کار رفت.

– پرسش‌نامه‌ی شکوفایی^۱ (سلیمانی و همکاران، ۱۳۹۴): این پرسش‌نامه توسط سلیمانی و همکاران ساخته شد و دارای ۲۸ سؤال است (۲۵). پرسش‌نامه براساس مقیاس شش‌گزینه‌ای لیکرت تنظیم شده است که طیفی از ۱ (کاملاً مخالفم) تا ۶ (کاملاً موافقم) دارد. پرسش‌نامه‌ی مذکور دارای چهار خرده‌مؤلفه‌ی هیجان‌های مثبت، روابط، معنایی و پیشرفت است. حداقل نمره‌ی پرسش‌نامه ۲۸ و حداکثر نمره ۱۶۸ و نقطه‌ی برش آن ۹۸ است. کسب نمره‌ی بیشتر، وجود شکوفایی زیاد را در بین آزمودنی‌ها نشان می‌دهد (۲۵). سلیمانی و همکاران روایی صوری پرسش‌نامه را با استفاده از نظرات متخصصان مناسب ارزیابی کردند و پایایی آن را با استفاده از آلفای کرونباخ برای خرده‌مؤلفه‌های هیجان‌های مثبت ۰/۹۵، روابط ۰/۸۷، معنایی ۰/۸۸، پیشرفت ۰/۸۳ و پایایی کل ۰/۹۱ به‌دست آوردند (۲۵).

– پرسش‌نامه‌ی هوش اخلاقی^۲ (لنیک و کیل، ۲۰۰۷): در این پژوهش برای سنجش هوش اخلاقی بین آزمودنی‌ها از پرسش‌نامه‌ی چهار سؤال‌ی لنیک و کیل استفاده شد (۲۶). پرسش‌نامه دارای چهار عبارت است و نمره‌گذاری آن براساس مقیاس پنج‌درجه‌ای لیکرت از ۵ (همیشه) تا ۱ (هرگز) انجام می‌شود. کسب نمره‌ی بیشتر، وجود هوش اخلاقی زیاد را در بین آزمودنی‌ها نشان می‌دهد. این پرسش‌نامه دارای ده مؤلفه به‌شرح زیر است: ۱. عمل کردن مبنی بر اصول ارزش‌ها و باورها؛ ۲. راست‌گویی؛ ۳. استقامت و پافشاری برای حق؛ ۴. وفای به عهد؛ ۵. مسئولیت‌پذیری؛ ۶. اقرار به اشتباه‌ها و شکست‌ها؛ ۷. قبول مسئولیت برای خدمت به دیگران؛ ۸. فعالانه علاقه‌مند بودن به دیگران؛ ۹. توانایی در بخشش اشتباهات خود؛ ۱۰. توانایی در بخشش اشتباهات دیگران (۲۶). لنیک و کیل روایی پرسش‌نامه را با استفاده از تحلیل عاملی و براساس شاخص کایزر-میر-آلکین^۳ ۰/۹۱ گزارش کردند. همچنین پایایی پرسش‌نامه را با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ ۰/۷۹ به‌دست آوردند (۲۶). رضایور و شاهدی روایی صوری پرسش‌نامه‌ی مذکور را با استفاده از نظرات چند نفر از متخصصان مناسب گزارش کردند و پایایی آن را از طریق ضریب آلفای کرونباخ ۰/۸۹ به‌دست

1. Flourishing Questionnaire

2. Moral Intelligence Questionnaire

3. Kaiser-Meyer-Olkin (KMO)

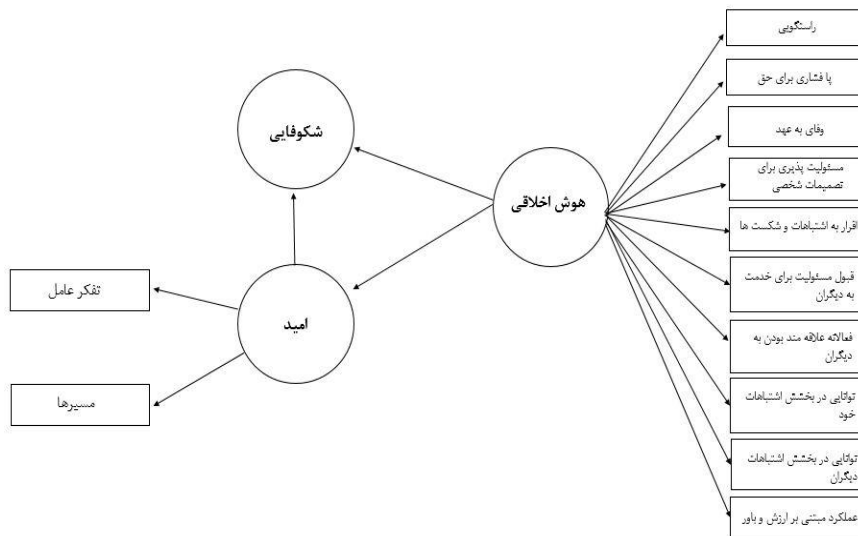
آوردند (۱۴).

اطمینان از محرمانه ماندن اطلاعات شخصی و نیز اعلام رضایت، آزمودنی‌ها وارد پژوهش شدند. باتوجه به قرارگرفتن در ایام شیوع بیماری کرونا برای جمع‌آوری داده‌ها لینک تهیه شد و ارسال پرسش‌نامه‌ها و نیز دریافت آن‌ها از طریق اینترنت صورت گرفت. در این مطالعه ملاحظات اخلاقی به شرح زیر رعایت شد: رضایت آگاهانه و داوطلبانه آزمودنی‌ها؛ امکان خروج از مطالعه؛ احترام به حقوق و شخصیت آزمودنی‌ها؛ رازداری و امانت‌داری از سوی پژوهشگر؛ جبران خطرات احتمالی در حین مطالعه از سوی پژوهشگر.

در مدل ساختاری پژوهش حاضر همچنان‌که در شکل ۱ مشاهده می‌شود، چنین فرض شد که امید روابط بین هوش اخلاقی را با شکوفایی در دانشجویان میانجی‌گری می‌کند. تحلیل داده‌ها با استفاده از مدل‌سازی معادلات ساختاری در نرم‌افزارهای SPSS نسخه ۲۴ و LISREL در سطح معناری ۰/۰۵ صورت گرفت. در همین رابطه ابتدا شاخص‌های آماری توصیفی شامل میانگین و انحراف معیار و جدول ماتریس همبستگی و همچنین فرض نرمالیتی از طریق آزمون کولموگوروف-اسمیرنوف به‌عنوان پیش‌فرض پژوهش محاسبه شد. همچنین از شاخص‌های نکویی برازش مجذور کای^۲ با مقدار احتمال بزرگ‌تر از ۰/۰۵، ریشه خطای میانگین مجذورات تقریب^۳ با نقطه برش کوچک‌تر از ۰/۰۸، شاخص نکویی برازش تعدیل‌شده^۴ با نقطه برش کوچک‌تر از ۰/۹۰، شاخص نکویی برازش^۵ با نقطه برش کوچک‌تر از ۰/۹۵ و شاخص نکویی تطبیقی^۶ با نقطه برش کوچک‌تر از ۰/۹۵ با در نظر گرفتن مقادیر برازش مذکور استفاده شد (۲۴).

– مقیاس امید به زندگی^۱ (اسنایدر و همکاران، ۱۹۹۱): در این پژوهش برای سنجش امید در بین آزمودنی‌ها از مقیاس دوازده‌سؤالی اسنایدر و همکاران استفاده شد (۲۷). این مقیاس در قالب طیف لیکرت هشت‌درجه‌ای از ۱ (کاملاً مخالف) تا ۸ (کاملاً موافق) نمره‌گذاری می‌شود. این مقیاس دو خرده‌مقیاس دارد؛ خرده‌مقیاس تفکر عامل (به‌معنای انرژی هدفمند) با سؤالات ۲، ۹، ۱۰ و ۱۲ و خرده‌مقیاس مسیرها (برنامه‌ریزی برای رسیدن به اهداف) با سؤالات ۱، ۴، ۶ و ۸ مشخص می‌شود. شایان ذکر است که سؤالات ۳، ۵، ۷ و ۱۱ به‌عنوان سؤالات انحرافی از موضوع پرسش‌نامه است و نمره‌گذاری نمی‌شود؛ بنابراین دامنه نمرات این مقیاس از ۸ تا ۶۴ است؛ به‌عبارتی حداقل کسب امتیاز در این مقیاس نمره ۸ و حداکثر کسب امتیاز نمره ۶۴ است. کسب نمره بیشتر، میزان امید زیاد را در بین آزمودنی‌ها نشان می‌دهد (۲۷). اسنایدر و همکاران روایی صوری این مقیاس را با استفاده از نظر متخصصان پذیرفتنی دانستند و پایایی آن را با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ ۰/۷۲ محاسبه کردند (۲۸). همچنین ده‌باشی و همکاران ضمن تأیید روایی صوری مقیاس مذکور با استفاده از نظر متخصصان، پایایی آن را از طریق ضریب آلفای کرونباخ ۰/۸۳ به‌دست آوردند (۱۶).

روش اجرای پژوهش حاضر بدین‌صورت بود که ابتدا مجوزهای لازم از دانشگاه علوم پزشکی ایران دریافت شد. سپس ضمن هماهنگی با مسئول مربوط و پس از آشنایی شرکت‌کنندگان با اهداف پژوهش و

شکل ۱. مدل مفهومی پژوهش در زمینه تعیین مدل شکوفایی در جوانان براساس هوش اخلاقی باتوجه به نقش میانجی امید

سال و ۲۰۲ نفر (۵۳ درصد) بین ۳۵ تا ۳۱ سال سن داشتند. همچنین ۲۳۵ نفر (۶۱ درصد) مجرد و ۱۴۹ نفر (۳۹ درصد) متأهل بودند. از طرفی ۲۰۵ نفر (۵۳ درصد) در مقطع کارشناسی و ۱۴۴ نفر (۳۸ درصد) در مقطع کارشناسی ارشد و ۳۵ نفر (۹ درصد) در مقطع دکتری مشغول به تحصیل بودند.

۳ یافته‌ها

در این پژوهش ۳۸۴ نفر آزمودنی شرکت داشتند که ۲۴۶ نفر (۶۴ درصد) مرد و ۱۳۸ نفر (۳۶ درصد) زن بودند. ۴۷ نفر (۱۲ درصد) بین ۲۰ تا ۲۵ سال، ۱۳۵ نفر (۳۵ درصد) بین ۲۶ تا ۳۰

4. Adjusted goodness of fit index (AGFI)

5. Goodness of fit index (GFI)

6. Comparative fit index (CFI)

1. Life Expectancy Scale

2. Chi-square

3. Root mean square error of approximation (RMSEA)

جدول ۱. بررسی شاخص‌های توصیفی متغیرهای پژوهش

میانگین	انحراف معیار	کمترین مقدار	بیشترین مقدار
۱۵/۷۲	۲/۵۰	۱۱/۰۰	۲۰/۰۰
۱۵/۴۹	۱/۷۷	۱۲/۰۰	۱۹/۰۰
۱۳/۷۸	۱/۷۲	۱۱/۰۰	۱۸/۰۰
۱۶/۸۸	۱/۳۷	۱۳/۰۰	۲۰/۰۰
۱۴/۶۰	۲/۲۱	۱۲/۰۰	۱۹/۰۰
۱۵/۱۷	۱/۶۶	۱۳/۰۰	۱۹/۰۰
۱۳/۶۲	۱/۹۱	۱۱/۰۰	۱۹/۰۰
۱۳/۲۶	۳/۵۵	۱۰/۰۰	۵۲/۰۰
۱۳/۷۹	۱/۸۴	۱۱/۰۰	۱۷/۰۰
۱۳/۸۷	۲/۶۹	۱۰/۰۰	۱۹/۰۰
۲۸/۴۳	۲/۵۱	۲۰/۰۰	۳۲/۰۰
۲۷/۱۲	۳/۶۷	۱۵/۰۰	۳۲/۰۰

جدول ۱ میانگین، انحراف معیار، کمترین و بیشترین مقدار متغیرهای پژوهش را نشان می‌دهد. فرض نرمال بودن توزیع داده‌ها رد نشد ($p > 0.05$). همچنین برای بررسی همبستگی داده‌ها، ضریب همبستگی پیرسون به کار رفت. نتایج به‌منظور نرمال بودن توزیع داده‌های پژوهش، آزمون کولموگوروف-اسمیرنوف به کار رفت. باتوجه به معنادار نشدن این آزمون نشان داد، ضریب همبستگی بین متغیرهای پژوهش از نظر آماری معنادار بود ($p < 0.01$).

جدول ۲. شاخص‌های برازش مدل در میانجیگری امید بین هوش اخلاقی و شکوفایی

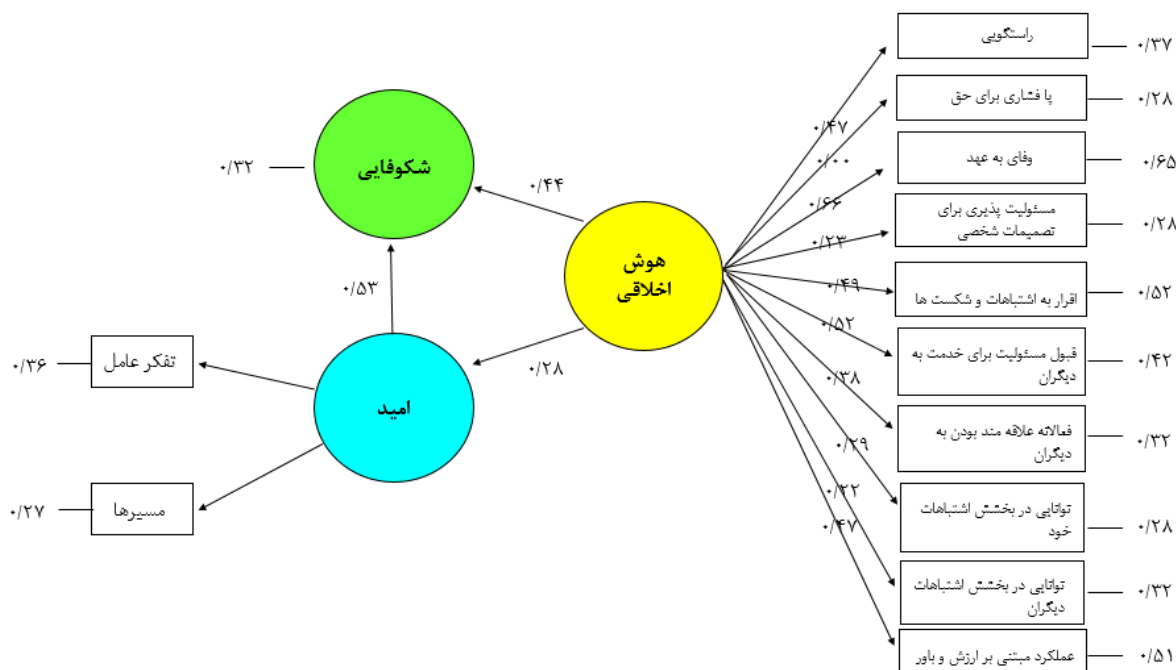
شاخص‌های برازندگی	نسبت مجذور کای به درجه آزادی	ریشه خطای میانگین مجذورات تقریب	شاخص نکویی برازش	شاخص تعدیل‌شده برازندگی	شاخص برازندگی تطبیقی	مقدار احتمال
۷۳۷/۳۳	۱/۹۲	۰/۰۵۵	۰/۹۵	۰/۹۶	۰/۹۶	< ۰/۰۰۱

همان‌طور که در جدول ۲ مشاهده می‌شود، نسبت مجذور کای به درجه آزادی کمتر از ۳ و میزان شاخص نکویی برازش، شاخص تعدیل‌شده برارنده شده از برازش خوبی برخوردار بود ($p < 0.01$).

جدول ۳. ضرایب مسیر بین متغیرهای هوش اخلاقی و شکوفایی و امید

از سازه	به سازه	اثر مستقیم	اثر غیرمستقیم	اثر کل	مقدار احتمال
هوش اخلاقی ←	امید	۰/۲۸	-	-	< ۰/۰۰۱
امید ←	شکوفایی	۰/۵۳	-	-	< ۰/۰۰۱
هوش اخلاقی ←	شکوفایی	۰/۴۴	-	-	< ۰/۰۰۱
هوش اخلاقی ←	شکوفایی با میانجیگری امید	-	۰/۱۵	-	< ۰/۰۰۱
هوش اخلاقی ←	شکوفایی	-	-	۰/۵۹	< ۰/۰۰۱

در جدول ۳ ضرایب مسیر بین متغیرهای پژوهش ارائه شده است. براساس یافته‌های مندرج در این جدول، اثرات مستقیم هوش اخلاقی بر امید ($\beta = 0.28, p < 0.01$) و امید بر شکوفایی ($\beta = 0.53, p < 0.01$) و هوش اخلاقی بر شکوفایی ($\beta = 0.44, p < 0.01$) و هوش اخلاقی بر شکوفایی با میانجیگری امید ($\beta = 0.15, p < 0.01$) و هوش اخلاقی بر شکوفایی ($\beta = 0.59, p < 0.01$) مثبت و معنادار بود؛ همچنین اثر غیرمستقیم هوش اخلاقی بر شکوفایی با نقش میانجی امید مثبت و معنادار ($\beta = 0.15, p < 0.01$) و اثر کل هوش اخلاقی بر شکوفایی ($\beta = 0.59, p < 0.01$) مثبت و معنادار به‌دست آمد.

شکل ۲. مدل برازش شده براساس نتایج آزمون مدل سازی در حالت ضرایب استاندارد

۴ بحث

مسیرها است. شواهد نشان می‌دهد، بین بیشتر بودن میزان امید افراد و موفقیت آن‌ها در پیشرفت تحصیلی، سلامت جسمی و روانی بهتر و بیشتر ارتباط معناداری وجود دارد. در واقع امید عاملی برانگیزاننده است و افراد را قادر می‌سازد مسیری را انتخاب کنند که به نتیجه‌ای مثبت می‌انجامد (۲۱).

در بخش دیگری از پژوهش نتایج نشان داد، هوش اخلاقی با نقش میانجی امید بر شکوفایی اثر غیرمستقیم و معناداری داشت. در تبیین این یافته می‌توان گفت که امیدواری به آینده، فرد را هدفمندتر و شکوفاتر خواهد کرد و بیشتر به توانمندی‌های شناختی خود توجه می‌کند و درک لذت بخش تری از زندگی دارد (۱۹). افراد امیدوار نه تنها خود آرامش دارند، بلکه این امید را به دیگران نیز منتقل می‌کنند و به‌طور شدیدی به دنبال شکوفایی خویش هستند؛ همچنین متعاقب آن می‌توانند به راحتی با چالش‌های زندگی روبه‌رو شوند، از موقعیت‌هایی که در آن قرار می‌گیرند رضایت خاطر به دست آورند و شادی بیشتری را تجربه کنند (۱۶). تبیین دیگر برای این یافته بدین صورت است که افراد امیدوار به دلیل اینکه دید مثبتی درباره رویدادها و دنیای اطراف خود دارند، به‌نحو بهتری می‌توانند با مسائل سازگار شوند و آن‌ها را حل کنند و در نتیجه دارای نگاه خوش‌بینانه‌ای به زندگی هستند (۲۰). افراد امیدوار بیشتر بر جنبه‌های مثبت زندگی تأکید دارند و هنگام مواجهه با مسائل به‌صورت هدفمند برای غلبه بر این مشکلات، برنامه‌ریزی و تلاش می‌کنند؛ در نتیجه این افراد، دارای رشد فردی مناسبی هستند و به‌نحو بهتری با مسائل کنار می‌آیند. به‌همین دلیل کمتر احتمال دارد که به اختلالات روانی مبتلا شوند (۲۲). تبیین دیگری که برای این یافته می‌توان گفت بدین صورت است که هوش اخلاقی، ظرفیت و توانایی درک درست از خلاف، داشتن اعتقادات اخلاقی قوی و عمل به آن‌ها در جهت صحیح و درست است. هوش اخلاقی دربرگیرنده نوعی سازگاری و رفتار حل مسئله است که سطوح بالاتر

این پژوهش با هدف تعیین مدل شکوفایی در جوانان براساس هوش اخلاقی با توجه به نقش میانجی امید انجام شد. نتایج به دست آمده از مدل‌یابی معادلات ساختاری نشان داد، هوش اخلاقی بر شکوفایی اثر مستقیم و معناداری داشت. در تبیین این یافته می‌توان گفت، افرادی که هوش اخلاقی بیشتری دارند، از شکوفایی بیشتری برخوردار هستند. این افراد به پیروی از هنجارهای اجتماعی، مقررات و قوانین، عرف و آداب و رسوم توجه می‌کنند (۸). انجام رفتارهای منصفانه، احترام، پذیرش دیگران و حقوق و مسئولیت‌ها از ویژگی‌های بارز آنان است که مجموع این ویژگی‌ها موجب احساس رضایت درونی در فرد و در نهایت رضایت از زندگی می‌شود (۳). در این افراد، مدیریت و تنظیم تفکرات و اعمال موجب می‌شود در مقابل هرگونه فشار از درون و بیرون ایستادگی کنند و انتخاب‌های عقلانی و عمل به شیوه منصفانه، به رشد شکوفایی در آن‌ها منجر می‌شود (۶). مهار و سوسه‌ها، همدل بودن، نپذیرفتن گزینه‌های غیراخلاقی، مبارزه با بی‌عدالتی، رفتار محترمانه و ناشی از درک دیگران از دیگر ویژگی‌های بارز افراد با هوش اخلاقی بیشتر است (۹). زمانی که افراد در تعاملات روزمره خود اصول اخلاقی را در نظر می‌گیرند و به‌عنوان معیاری در روابط خود به آن رجوع می‌کنند و سعی در کسب رضایت اطرافیان دارند، ممکن است محافظی در برابر مشکلات باشد. این افراد کارآمد هستند و عادات فکری خود را در اختیار دارند که موجب می‌شود مولد و کارا باشند. افراد اخلاق‌گرا دارای تعهد به ایده‌آل‌های اخلاقی و ظرفیت مناسب برای یادگیری از دیگران هستند (۴). آن‌ها در پیگیری اهداف اخلاقی صادقانه و موشکافانه عمل می‌کنند و اشتیاق زیادی در به‌خطرانداختن منافع شخصی خود برای تحقق اهداف اخلاقی دارند (۷). از سوی دیگر امید، مجموعه‌ای شناختی مبتنی بر احساس موفقیت ناشی از منابع گوناگون و

۵ نتیجه‌گیری

بر اساس یافته‌های این پژوهش نتیجه‌گیری می‌شود، هوش اخلاقی با نقش میانجی امید پیش‌بین مناسبی برای شکوفایی است و می‌تواند مدل شکوفایی را تعیین کند. این یافته می‌تواند به‌ویژه برای دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی ایران مفید باشد.

۶ تشکر و قدردانی

از تمامی شرکت‌کننده‌های پژوهش حاضر و همچنین مسئولان مربوط در دانشگاه علوم پزشکی ایران تشکر و قدردانی می‌شود.

۷ بیانیه‌ها

تأییدیه اخلاقی و دریافت رضایت‌نامه از شرکت‌کنندگان
از تمامی شرکت‌کننده‌های پژوهش حاضر دست‌نوشته‌ای در قالب بیانیه‌ای در زمینه تأیید و رضایت اخلاقی دریافت شد.

رضایت برای انتشار

داده‌های جمع‌آوری شده در پژوهش حاضر تنها به شکل خام در اختیار پژوهشگران است تا مراکز مربوط رسمی (مثل دانشگاه) بتوانند در صورت لزوم برای صحت‌سنجی، آن‌ها را بررسی کنند.

دردسترس بودن داده‌ها و مواد

داده‌های پشتیبان نتایج گزارش شده در مقاله که در طول مطالعه تحلیل شدند، به صورت فایل ورودی داده در نزد نویسنده مسئول حفظ خواهد شد.

تضاد منافع

نویسندگان اعلام می‌کنند که هیچ‌گونه تضاد منافی ندارند.

منابع مالی

این مقاله برگرفته از رساله دکتری نویسنده اول در رشته روان‌شناسی عمومی دانشگاه آزاد اسلامی واحد ساوه به شماره کد ۹۵۰۳۳۲۹۰۵ است؛ همچنین اعتبار برای مطالعه گزارش شده از منابع شخصی تأمین شده است.

مشارکت نویسندگان

همه نویسندگان سهم یکسانی در تهیه پیش‌نویس مقاله و بازبینی و اصلاح مقاله حاضر بر عهده داشتند.

رشد را در حیطه‌های مختلف شناختی و هیجانی و بین‌فردی شامل می‌شود. این هوش به فرد دید کلی درباره زندگی می‌دهد و او را قادر می‌سازد به چارچوب‌بندی و تفسیر مجدد تجارب خود بپردازد و شناخت و معرفت خویش را عمق بخشد (۱۵). همچنین می‌توان گفت در تئوری امید این عقیده مطرح است که سطوح امیدواری، افراد را در انتخاب اهداف آموزشی و عملی هدایت می‌کند. در شرایطی که آنان با موانعی در طول مسیر خود مواجه می‌شوند، افراد امیدوار و به‌خصوص آنان که قدرت راهیابی زیادی دارند، می‌توانند راهکارهای زیادی را برای رسیدن به هدف‌هایشان تصور کرده و راه‌های احتمالی را نیز برنامه‌ریزی کنند؛ حتی در مواقعی که هدف مسدود می‌شود، افراد امیدوار به این هدف مسدود شده به‌عنوان چالش می‌نگرند که باید از طریق انجام و اجرای راه‌های انتخابی دیگر به آن غلبه کنند و از آن بگذرند (۲۱).

این پژوهش با محدودیت‌هایی روبه‌رو بود؛ تعداد زیاد سؤال‌های پرسش‌نامه‌ها به طولانی شدن زمان اجرای آن انجامید که بر مقدار دقت پاسخ‌های شرکت‌کنندگان بی‌تأثیر نبود. همچنین پژوهش حاضر فقط برای دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی ایران برگزار شد؛ بنابراین تعمیم آن به سایر دانشجویان باید با احتیاط صورت گیرد.

در این پژوهش پیشنهاد‌های زیر بیان می‌شود: پژوهشی با حجم نمونه بزرگ‌تر و محدوده جغرافیایی وسیع‌تر انجام گیرد تا ادبیات مترجم و منسجمی در خصوص نحوه به‌کارگیری متغیرهای ذکر شده فراهم آید؛ به‌منظور قابلیت تعمیم‌پذیری و امکان مقایسه نتایج، مشابه پژوهش مذکور در بین دانشجویان سایر رشته‌های تحصیلی اجرا شود؛ برای جمع‌آوری داده‌های لازم، علاوه بر پرسش‌نامه، روش‌هایی نظیر مصاحبه و بررسی اسناد و مدارک به‌کار رود؛ از طرف مراکز مشاوره دانشگاه‌ها برای هرچه درونی‌تر شدن هوش اخلاقی و شکوفایی و امید، اطلاعاتی در اختیار دانشجویان قرار گیرد؛ پژوهش‌هایی با موضوع هوش اخلاقی، شکوفایی و امید و رابطه آن‌ها با سایر متغیرها نظیر سرزندگی تحصیلی، خوش‌بینی، انگیزش تحصیلی، تنظیم شناختی هیجان، نشاط ذهنی، خلاقیت و هوش معنوی انجام شود تا بتوان چشم‌انداز وسیعی درباره تبیین شکوفایی براساس هوش اخلاقی و امید در دانشجویان پیدا کرد.

References

1. Kianersi F, Mojabi N. Examining the contribution of sense of coherence and self-compassion in predicting flourishing in university students. *Journal of New Thoughts on Education*. 2018;14(2):247–62. [Persian] https://jontoe.alzahra.ac.ir/article_3543.html?lang=en
2. Roth RA, Suldo SM, Ferron JM. Improving middle school students' subjective well-being: efficacy of a multicomponent positive psychology intervention targeting small groups of youth. *School Psychology Review*. 2017;46(1):21–41. <https://doi.org/10.1080/02796015.2017.12087610>
3. Keyes CLM. Promoting and protecting mental health as flourishing: a complementary strategy for improving national mental health. *Am Psychol*. 2007;62(2):95–108. <https://doi.org/10.1037/0003-066x.62.2.95>
4. Faulk KE, Gloria CT, Steinhardt MA. Coping profiles characterize individual flourishing, languishing, and depression. *Anxiety Stress Coping*. 2013;26(4):378–90. <https://doi.org/10.1080/10615806.2012.708736>
5. Shankland R, Rosset E. Review of brief school-based positive psychological interventions: a taster for teachers and educators. *Educ Psychol Rev*. 2017;29(2):363–92. <https://doi.org/10.1007/s10648-016-9357-3>
6. Huppert FA, So TTC. Flourishing across europe: application of a new conceptual framework for defining well-being. *Soc Indic Res*. 2013;110(3):837–61. <https://doi.org/10.1007/s11205-011-9966-7>
7. Guney S. The Positive Psychotherapy Inventory (PPTI): reliability and validity study in Turkish population. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*. 2011;29:81–6. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2011.11.209>
8. Gonzalez TR, Ehrenzweig Y, Sanchez-Gracida OD, Enriquez-Hernandez CB, Lopez-Mora G, Martinez AJ, et

- al. Promotion of individual happiness and wellbeing of students by a positive education intervention. *Journal of Behavior, Health & Social Issues*. 2014;5(2):79–102. <https://doi.org/10.5460/jbhsi.v5.2.42302>
9. Gokcen N, Hefferon K, Attree E. University students' constructions of "flourishing" in British higher education: an inductive content analysis. *International Journal of Wellbeing*. 2012;2(1):1–21. <https://doi.org/10.5502/IJW.V2I1.1>
 10. Elfrink TR, Goldberg JM, Schreurs KM, Bohlmeijer ET, Clarke AM. Positive educative programme. a whole school approach to supporting children's well-being and creating a positive school climate: a pilot study. *Health Education*. 2017;117(2):215–30.
 11. Bao Z, Zhang W, Lai X, Sun W, Wang Y. Parental attachment and Chinese adolescents' delinquency: the mediating role of moral disengagement. *J Adolesc*. 2015;44(1):37–47. <https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2015.06.002>
 12. Gini G, Pozzoli T, Hymel S. Moral disengagement among children and youth: a meta-analytic review of links to aggressive behavior. *Aggr Behav*. 2014;40(1):56–68. <https://doi.org/10.1002/ab.21502>
 13. Yasaminezhad P. Tasire amoozesh hooshe akhlaghi bar masouliat paziri, hamdeli hayajani, akhlagh tahsili va bakhshoodegi beyn fardi danesh amoozan dokhtar paye sevom maghta motavasete [The effect of moral intelligence training on responsibility, emotional empathy, academic ethics and interpersonal forgiveness of female students in the third grade of high school] [PhD dissertation]. [Ahvaz, Iran]: Faculty of Psychology and Educational Sciences, Shahid Chamran University of Ahvaz; 2014. [Persian]
 14. Rezapour Y, Shahedi S. The effect of moral intelligence teaching based on storytelling method on temperament and learning behaviors of elementary girl students. *Journal of Applied Psychology*. 2017;11(2):175–94. [Persian]
 15. Sengsavang, Krettenauer. Children's moral self-concept: the role of aggression and parent-child relationships. *Merrill-Palmer Quarterly*. 2015;61(2):213–35. <https://doi.org/10.13110/merrpalmquar1982.61.2.0213>
 16. Dehbashi F, Sabzevari S, Tirgari B. The relationship between spiritual well-being and hope in hemodialysis patients referring to the Khatam Anbiya hospital in Zahedan 2013–2014. *Medical Ethics*. 2014;8(30):77–97. [Persian] <https://doi.org/10.22037/mej.v8i30.7609>
 17. Cheung YL. Psychological first aid as a public health disaster response preparedness strategy for responders in critical incidents and disasters [PhD dissertation]. [Hong Kong, China]: The Chinese University of Hong Kong; 2014.
 18. O'Sullivan G. The relationship between hope, eustress, self-efficacy, and life satisfaction among undergraduates. *Soc Indic Res*. 2011;101(1):155–72. <https://doi.org/10.1007/s11205-010-9662-z>
 19. Mir Mahdi SR, Rezaali M. The effectiveness of mindfulness-based cognitive therapy on resilience, emotion regulation and life expectancy among women with diabetes2. *Journal of Health Psychology*. 2019;7(4):167–83. [Persian] <https://dx.doi.org/10.30473/hpj.2019.40990.4049>
 20. Rajabipour Meybodi A, Doosthosseini F, Dosthosseini F. The effect of spiritual health on academic burnout with the mediator role of life expectancy. *J Biology Ethics*. 2018;8(28):39–47. <https://doi.org/10.22037/BJ.V8I28.23740>
 21. Snyder CR. *Handbook of hope: theory, measures, and applications*. First edition. San Diego: Academic Press; 2000.
 22. Moradi A, Hatamian AR, Hatamian P, Morovvati F. The relationship between practice religious beliefs and hope with elderly life satisfaction. *Rooyesh-e- Ravanshenasi Journal*. 2019;8(1):183–90. [Persian] <http://frooyesh.ir/article-1-839-en.html>
 23. Ghamari M, Mir AS. The effectiveness of teaching tolerance on anxiety of death and life expectancy of aged women residing in nursing homes. *Aging Psychology*. 2018;3(4):253–62. [Persian] https://jap.razi.ac.ir/article_819.html?lang=en
 24. Hooman H. *Structural equation modeling with LISREL application*. Tehran: Samt Pub; 2018. [Persian]
 25. Soleimani S, Rezaei AM, Kianersi F, Hojabrian H, Khalili Paji K. Development and validation of Flourishing Questionnaire based on seligman's model among Iranian university students. *Research & Health*. 2015;5(1):3–12. [Persian]
 26. Lennick D, Kiel F. *Moral intelligence: enhancing business performance and leadership success*. Wharton School Publishing; 2007.
 27. Snyder CR, Harris C, Anderson JR, Holleran SA, Irving LM, Sigmon ST, et al. The will and the ways: development and validation of an individual-differences measure of hope. *J Pers Soc Psychol*. 1991;60(4):570–85. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.60.4.570>
 28. Snyder CR, Ilardi SS, Cheavens J, Michael ST, Yamhure L, Sympson S. The role of hope in cognitive-behavior therapies. *Cognit Ther Res*. 2000;24(6):747–62. <https://doi.org/10.1023/A:1005547730153>